

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІСОТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ**

**Навчально-науковий інститут суспільних наук, адміністрування та права
Кафедра публічного управління та адміністрування**

На правах рукопису

Стасенко Віталій Денисович

**ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ТА ДЕРЕГУЛЯЦІЯ У ГАЛУЗІ
ЛІСОВОГО ГОСПОДАРСТВА: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА
УПРАВЛІНСЬКІ ІНСТРУМЕНТИ ЇХ ПОДОЛАННЯ.**

спеціальність 281 «Публічне управління та адміністрування»

група ПУА-61м

**Робота на здобуття кваліфікації
магістра публічного управління та адміністрування**

Науковий керівник

**к.держ.упр.,
Олефіренко Ольга Володимирівна
ст.викладач кафедри публічного
управління та адміністрування
НЛТУ України**

Львів – 2025

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІСОТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ**

Навчально-науковий інститут суспільних наук, адміністрування та права

Кафедра публічного управління та адміністрування

Stasenko Vitalii

**Децентралізація та дерегуляція у галузі
лісового господарства: сучасні виклики та управлінські інструменти їх
подолання**

**Decentralization and deregulation in the forestry sector: current challenges and
management tools to address them**

Автор роботи

Стасенко В.Д.

підпис

Науковий керівник

Олефіренко О. В.

підпис

«До захисту допускаю»

Завідувач кафедри

Калашник Н.С.

підпис

АНОТАЦІЯ

Стасенко В.Д. – Децентралізація та дерегуляція у галузі лісового господарства: сучасні виклики та управлінські інструменти їх подолання. Рукопис.

Робота на здобуття ступеня магістра за спеціальністю «Публічне управління та адміністрування». – Національний лісотехнічний університет України – Львів, 2025.

У роботі досліджено теоретичні, правові та практичні аспекти децентралізаційних і дерегуляційних процесів у лісовому господарстві України, визначено їхній вплив на формування сучасної моделі управління лісоресурсним потенціалом. Особливу увагу приділено аналізу ролі лісового господарства у соціально-економічному розвитку держави, його екологічному значенню, внеску у формування регіональної стійкості та забезпечення сталого розвитку територіальних громад. Розглянуто нормативно-правові засади функціонування галузі, що окреслюють ключові механізми охорони, відтворення і раціонального використання лісів, а також визначено напрями вдосконалення правового забезпечення відповідно до європейських стандартів та сучасних екологічних викликів.

У роботі розкрито сутність децентралізації та дерегуляції в лісовому секторі, проаналізовано їхній вплив на підвищення ефективності управління лісовими ресурсами на місцевому та регіональному рівнях. Показано, що передача повноважень громадам, оптимізація регуляторного середовища та впровадження цифрових інструментів сприяють прозорості, підзвітності та оперативності прийняття рішень. Значну увагу приділено дослідженню міжнародного досвіду нагляду та контролю за лісами, зокрема використанню супутникових технологій, мобільних застосунків і систем сертифікації, які забезпечують високий рівень прозорості ланцюгів постачання та мінімізують ризики незаконних рубок.

Окреслено сучасні виклики розвитку лісового сектору України, серед яких незаконний обіг деревини, недостатня цифровізація процесів контролю,

обмежені фінансові ресурси громад та необхідність адаптації до вимог регламенту ЄС в цій сфері. Аргументовано, що комплексне поєднання фінансової децентралізації, технологічних інновацій, удосконалення системи сертифікації та модернізації нормативної бази створює умови для формування ефективною, прозорою та екологічно орієнтованою моделі управління лісами. Реалізація запропонованих стратегічних напрямів сприятиме підвищенню ефективності лісового господарства, посиленню екологічної безпеки, зміцненню довіри суспільства до інституцій управління та забезпеченню сталого розвитку галузі в умовах зростаючих соціально-економічних і природоохоронних викликів.

Ключові слова: децентралізація, дерегуляція, лісове господарство, лісовий сектор, лісові ресурси, європейські стандарти, інструменти управління.

ABSTRACT

Stasenko V. Decentralization and deregulation in the forestry sector: current challenges and management tools to address them – Manuscript.

Thesis for earning Master's Degree in the speciality "Public Management and Administration". - Ukrainian National Forestry University –Lviv, 2025.

The study examines the theoretical, legal, and practical aspects of decentralization and deregulation processes in Ukraine's forestry sector and identifies their impact on shaping a modern model of forest resource management. Particular attention is paid to analyzing the role of forestry in the socio-economic development of the state, its ecological significance, its contribution to strengthening regional resilience, and ensuring the sustainable development of local communities. The research explores the normative and legal framework governing the sector, outlining key mechanisms for forest protection, reproduction, and rational use, as well as identifying priority directions for improving regulatory support in line with European standards and contemporary environmental challenges.

The study reveals the essence of decentralization and deregulation in the forestry sector and assesses their influence on enhancing the efficiency of forest resource management at the local and regional levels. It is demonstrated that the transfer of powers to local communities, optimization of the regulatory environment, and the implementation of digital tools contribute to greater transparency, accountability, and operational efficiency in decision-making. Considerable attention is devoted to analyzing international practices of forest monitoring and control, including the use of satellite technologies, mobile applications, and certification systems that ensure high transparency of supply chains and minimize the risks of illegal logging.

The research outlines key contemporary challenges faced by Ukraine's forestry sector, including illegal timber circulation, insufficient digitalization of monitoring processes, limited financial capacity of local communities, and the need for adaptation to EU regulatory requirements in this field. It is argued that the integrated combination of financial decentralization, technological innovation, certification system improvement, and modernization of the legal framework creates favorable conditions for the formation of an efficient, transparent, and environmentally oriented forest management model. The implementation of the proposed strategic directions will contribute to enhancing the performance of the forestry sector, strengthening environmental security, increasing public trust in management institutions, and ensuring sustainable sectoral development under growing socio-economic and environmental pressures.

Keywords: decentralization, deregulation, forestry, forestry sector, forest resources, European standards, management instruments.

**Translator: Senior Lecturer at the Department of
Public Management and Administration
Ukrainian National Forestry University**

Olha Olefirenko

“Translation is accurate and correct”

phone number +38 (050) 317-33-61

or by email: olefirenko@nltu.edu.ua

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАВОВІ ОСНОВИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ Й ДЕРЕГУЛЯЦІЇ У ЛІСОВОМУ ГОСПОДАРСТВІ.....	10
1.1 Потенціал лісового господарства і його вплив на розвиток країни.....	10
1.2. Значення нормативно-правового регулювання у сфері лісового господарства.....	15
1.3. Сутність та особливості децентралізації в системі збереження лісоресурсного потенціалу	20
РОЗДІЛ 2. ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ РЕГУЛЮВАННЯ СФЕРИ ЛІСОВОГО ГОСПОДАРСТВА.....	27
2.1. Зарубіжний досвід здійснення нагляду та контролю за охороною, захистом, використанням та відтворенням лісів	27
2.2. Фінансова децентралізація як ключовий чинник підвищення ефективності управління лісовим ресурсами.....	35
2.3. Основні виклики лісового сектору України на сучасному етапі.....	42
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	46
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	48

ВСТУП

Актуальність теми. Лісове господарство є однією з ключових складових національної економіки, оскільки підприємства цієї сфери забезпечують господарське освоєння та розширене відтворення лісоресурсного потенціалу. У контексті поглиблення децентралізаційних процесів, необхідності дерегуляційних процедур та укрупнення територіальних громад роль лісогосподарських підприємств у стимулюванні прискореного соціально-економічного розвитку суттєво зростає. Це, своєю чергою, зумовлює потребу у впровадженні сучасних інструментів здатних забезпечити більш результативне включення лісової компоненти національного багатства та всього спектра екосистемних послуг, що генеруються лісовими біогеоценозами, у відтворювальні процеси.

Лісове господарство охоплює широкий комплекс видів діяльності, що включає лісовідновлення, лісозаготівлю, лісопереробку, а також низку перспективних напрямів, зокрема зелений туризм і надання екосистемних послуг. Функціонування та розвиток цієї галузі забезпечують формування нових робочих місць, сприяють раціональному використанню природних ресурсів і позитивно впливають на стан довкілля.

Поряд із цим Україна перебуває на етапі активної євроінтеграції, унаслідок чого запроваджені європейські стандарти та вимоги неминуче вплинуть щонайменше на лісову та деревообробну сфери вітчизняної економіки. Лісове господарство України перебуває у стані активної трансформації, що охоплює не лише оновлення системи управління, а й перегляд підходів до ведення господарської діяльності. Ключовою задекларованою метою реформ є

розроблення та впровадження змін до законодавчої бази, спрямованих на чітке розмежування контролюючих, регуляторних та господарських функцій.

Об'єктом дослідження є процеси управління у сфері лісового господарства в умовах децентралізації та дерегуляції.

Предметом дослідження є управлінські механізми, і регуляторні підходи до забезпечення ефективного функціонування лісового господарства в умовах децентралізації та дерегуляції.

Мета роботи – дослідити особливості децентралізаційних і дерегуляційних процесів у лісовому господарстві та обґрунтувати шляхи оптимізації управління галуззю в сучасних умовах.

Для досягнення зазначеної мети необхідно вирішити наступні завдання:

- проаналізувати потенціал лісового господарства України та його вплив на соціально-економічний розвиток країни;

- дослідити нормативно-правові засади сфери лісового господарства;

- розкрити сутність і особливості децентралізації та дерегуляції в лісовому секторі, оцінити її вплив на ефективність управління лісоресурсним потенціалом на місцевому та регіональному рівнях;

- вивчити зарубіжний досвід здійснення нагляду та контролю за лісами, визначити успішні практики, які можуть бути адаптовані в Україні для підвищення прозорості та ефективності лісового господарства;

- оцінити сучасні виклики та шляхи підвищення ефективності управління лісовими ресурсами в Україні, зокрема через фінансову децентралізацію, застосування сучасних технологій та боротьбу з незаконним обігом деревини.

Методи дослідження. У роботі використано метод аналізу но для виявлення сучасних теоретичних підходів до управління лісовим сектором, охорони лісів, регулювання обігу деревини, а також для оцінки правових основ децентралізації та дерегуляції у сфері лісового господарства; порівняльний метод, що дозволив зіставити досвід здійснення нагляду, контролю та сертифікації лісів у різних країнах світу, визначити успішні практики та інструменти, які можуть бути адаптовані для

підвищення прозорості та ефективності українського лісового сектору; системний підхід використано для вивчення взаємозв'язків між органами місцевого самоврядування, лісовими підприємствами та громадськими ініціативами, що дає змогу оцінити комплексний вплив децентралізації та дерегуляції на управління лісоресурсами на місцевому та регіональному рівнях; статистичний метод для обробки та узагальнення даних про використання лісових ресурсів, легальність обігу деревини, фінансові надходження до місцевих громад та ефективність сертифікаційних процедур.

Практичне значення одержаних результатів. Основні результати та висновки магістерської роботи можуть бути впроваджені у практичну діяльність органів державної влади й місцевого самоврядування, а також використовуватися їх посадовими особами. Крім того, напрацьовані положення можуть слугувати корисним матеріалом у процесі викладання правових дисциплін у закладах вищої освіти та під час підготовки практичних і самостійних робіт.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, шести підрозділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг магістерської роботи – 53 сторінки, з них основного тексту – 42 сторінки. Перелік інформаційних джерел включає 51 найменування, з них 22 іноземною мовою.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАВОВІ ОСНОВИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ Й ДЕРЕГУЛЯЦІЇ У ЛІСОВОМУ ГОСПОДАРСТВІ

1.1. Потенціал лісового господарства і його вплив на розвиток країни

Лісовий сектор в Україні є важливою галуззю економіки, яка має значний потенціал і вплив на розвиток країни. Ліси забезпечують умови для життя місцевих громад та сприяють їхньому сталому розвитку й процвітанню [50]. Лісове господарство охоплює широкий спектр діяльності, пов'язаної з лісовідновленням, лісозаготівлею, лісопереробкою та іншими перспективними послугами, як-от зелений туризм і послуги екосистем [12, С. 68-73]. Розвиток цієї галузі сприяє створенню робочих місць, забезпеченню природними ресурсами та покращенню екологічної ситуації. Згідно з даними державного лісового кадастру, станом на 2022 рік загальна площа лісових земель становила близько 10,4 мільйона гектарів, зокрема вкритих лісовою рослинністю — 9,6 млн га. Лісистість України складає понад 15,9 % загальної площі країни, що є відносно низьким показником, якщо порівняти з країнами ЄС. Україна займає 9-те місце в Європі за площею лісів та 7-ме місце за запасами деревини. Зростання потреби в деревині та негативний вплив антропогенної діяльності ставлять під загрозу стійкість лісових екосистем і можуть призвести до їхнього розладнання [29]. Насадження представлені більш ніж 30-ма деревними видами, серед яких домінують сосна, дуб, бук, ялина, береза, вільха, ясен, граб, ялиця. Хвойні насадження займають 43 % загальної площі, зокрема сосна — 35 %. Твердолистяні насадження становлять 43 %, зокрема дуб і бук — 37 %. Умови

для ведення лісового господарства в Україні неоднорідні, тому ліси розміщені вкрай нерівномірно [51].

Запас деревини в лісах оцінюється в межах 2,3 млрд м³. Упродовж року в лісових насадженнях України в середньому приростає 35 млн м³ деревини. Середньорічний приріст деревини у лісах Держлісагентства становить 3,9 м³ на 1 гектар і коливається від 5,0 м³ у Карпатах до 2,5 м³ у Степовій зоні. Лісозаготівля — етап ланцюга постачання деревини, складовими якого є вирубка дерев і їхня підготовка для транспортування на склади та до споживачів [1]. Цей процес є важливим з погляду задоволення потреб у деревині для будівництва, виробництва меблів, паперу, дерев'яних виробів та інших цінних продуктів. Станом на 2024 рік лісозаготівельна діяльність в Україні була досить активною.

Державними лісогосподарськими підприємствами, які належать до сфери управління Держлісагентства, заготовлено близько 13,5 млн м³ лісоматеріалів, зокрема 7,5 млн м³ лісоматеріалів хвойних порід, 4,5 млн м³ — твердолистяних, 1,4 млн м³ — м'яколистяних. На внутрішній ринок реалізовано 10,9 млн м³ лісоматеріалів, з яких 4,2 млн м³ лісоматеріалів круглих, 3,2 млн м³ деревини дров'яної промислового використання та 3,5 млн м³ деревини дров'яної непромислового використання. Водночас високий обсяг лісозаготівель також ставить під загрозу стан лісових ресурсів, особливо лісовідновлення шляхом природного поновлення. Важливо забезпечити раціональне та відповідальне використання лісів для запобігання деградації екосистем і втратам біорізноманіття. Українські лісокористувачі реалізують лісоматеріали й інші продукти та послуги лісу згідно з чинним законодавством, зокрема відповідно до положень законів України «Про товарні біржі» [37], «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» [35], «Про публічні закупівлі» [34], «Про оборонні закупівлі» [33]. Для стабільного забезпечення ринку деревиною лісогосподарські підприємства здійснюють реалізацію лісоматеріалів на товарних біржах, які отримали ліцензії Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку. Лісовий сектор України не тільки забезпечує потреби внутрішнього ринку, але й успішно працює на міжнародному рівні, експортуючи велику частину

обробленої деревини, зокрема, і до країн ЄС. Ця діяльність дозволяє державі залучати значні додаткові доходи завдяки вищим контрактним цінам, що встановлюються на зовнішньому ринку.

Головним завданням в цій сфері сьогодні є збереження площі лісів, що перебувають у державній та комунальній власності. Площа лісів має збільшитися, а не зменшуватися. У доктрині природо-ресурсного права існують певні спроби дати визначення державної лісової політики, визначити цілі та принципи, спрямовані на механізм їх реалізації з охорони та захисту лісів. Зокрема, використання та охорону лісів визначається як один із принципів правового забезпечення оптимального рівня стану лісів, їх найбільш раціональне комбіноване використання у нерозривному зв'язку з охороною та захистом лісів, із збереженням та множенням їх корисних функцій [7]. Також, правову охорону лісів трактують, але інакше, визначаючи її як «систему офіційно виражених уявлень про використання, охорону, захист та відтворення лісів. Таке визначення видається недостатнім тому що воно не розкриває повністю поняття змісту комплексну систему заходів, спрямованих на охорону та захист лісів, їх відтворення [27]. Таким чином, можна дати поняття організаційно-правовому механізму охорони лісових ділянок, які є сукупністю норм лісового права, що регулюють відносини щодо збереження земель лісового фонду, виражених у відновлюваних лісових площах у різних формах та способах захисту від шкідливого впливу на ліси [41, С. 93-96.]

Особливої уваги у науковому дослідженні у галузі управління у сфері лісогосподарства заслуговує питання про право власності на землі лісового фонду. Саме присвоєння об'єктів природи та реалізація прав особами, які використовують лісові ділянки, що визначаються елементами володіння, користування та розпорядження є самостійними видами та форми права власності, що впливають з конституційних положень та окремих законодавчих актів України (Земельний Кодекс України, Лісовий Кодекс України та ін.). Зі зміною екологічного законодавства природні об'єкти стали товарними цінностями та поряд з іншими матеріальними благами, що можуть продаватися,

обмінюватися та виступати як вартісний еквівалент. Слід зазначити, що лісові ділянки є товаром, активно залученим до процесу господарського виробництва та сьогодні відіграють важливу роль розвитку економіки країни. Однак досі лісові ресурси використовуються в Україні не дуже неефективно. Не створено виробничу базу для повної переробки лісової продукції. Україна експортує у великій кількості деревину в інші країни, зокрема, Європейського Союзу, не одержуючи належного прибутку до бюджету. Очевидно, що у органів державної влади немає зацікавленості у створенні виробничого комплексу, створюючи основу для повної переробки деревини, або відсутня політична воля у вирішенні даного питання. Що стосується підприємницької діяльності в лісовому господарстві, варто зазначити, що у багатьох осіб особливого інтересу немає, оскільки бажання отримати будь-яким шляхом прибуток і доходи стоїть на першому місці. Тому вкладати фінансові кошти в розвиток лісового господарства не має сенсу. Враховуючи екологічні ризики в лісовому господарстві та збереження лісових ресурсів, на нашу думку, не слід давати можливість займатися використанням лісів малому та середньому бізнесу. Як показує практика і спостереження експертів такі особи не можуть в силу своїх недостатніх можливостей виконувати необхідні вимоги лісового законодавства. Лісове господарство дороге та витратне виробництво і це під силу тільки державі або великому бізнесу і їх компаніям, що реалізують та вкладають великі інвестиції. У зв'язку з цим потрібен контроль, щоб виконувалися всі екологічні та економічні вимоги, а також слід відродити повноцінну лісову охорону. Адже малі та середні підприємці не пішли з лісового ринку, і наразі триває боротьба з незаконною вирубкою лісу. Відомо, що вони не платять податки та інші обов'язкові платежі. У зв'язку з чим держава недоотримує значні кошти. Крім цього, існує слабка координація дій між правоохоронними органами та місцевими органами самоврядування. Повинна бути єдина цілеспрямована діяльність всіх відомств, пов'язаних з використанням і охороною лісів. Великого значення в умовах реформування лісового господарства набуває державне регулювання лісових відносин. Не всі вчені і фахівці однозначно відносяться до

розширення сфери приватноправового регулювання в області лісових відносин. Зокрема, практика передачі лісових ділянок на землях різних категорій у власність юридичних осіб призводить до інтенсивної забудови даних ділянок, що передбачає практично неконтрольовану вирубку лісових насаджень [49].

Суб'єктами відносин у сфері лісового господарства є органи державної влади, органи місцевого самоврядування, юридичні особи та громадяни, які діють відповідно до Конституції та законів України. Зараз існує необхідність у постійному вдосконаленні роботи органів державної влади шляхом системного моніторингу й аналізу їх роботи з метою виявлення випадків, коли певні функції є зайвими, спричиняють надмірну зарегульованість, що погіршує стан відповідного сектора економіки або ж, навпаки, недостатню урегульованість того чи іншого аспекту, а також щодо усунення суперечностей у питанні розподілу повноважень між різними суб'єктами регулювання [43]. Особливе значення у сфері правового механізму та охорони лісів є заходи економічного стимулювання працівників лісгоспу. В умовах ринкових відносин склалася така нормативно-правова система в екології, яка не дозволяє вести боротьбу з порушниками і створювати обстановку неприпустимості вчинення правопорушень лісового законодавства. У зв'язку з цим, необхідно удосконалювати норми кримінального законодавства у сфері кваліфікації злочинів з охорони лісів, включаючи ознаки «групи» осіб. ефективність правової охорони лісових ділянок від виснаження, забруднення та іншого шкідливого впливу, а також відтворення лісів в Україні є якість садивного матеріалу. В даний час можуть бути легалізовані неякісні насіння та садивний матеріал. Працівники лісгоспів сьогодні звертають увагу саме на низьку якість садивного матеріалу, який можна замовити в будь-якій точці земної кулі за викидними цінами і не кращої якості. За документами вони можуть пройти як сорт вищої якості, проте відбувається фальсифікація товару, і тому немає гарантії, що знову висаджені ліси будуть не гірше, ніж ті, що стояли до них. В результаті такого ставлення до земель лісового фонду в останні роки погіршився матеріальний стан лісгоспів. Сьогодні відсутні елементарні необхідні механізми такі як культиватори, обприскувачі,

плуги, борони та інші. Грошей вистачає тільки на проведення санітарних рубок, які проводяться час від часу. Таким чином, головне завдання збереження і відтворення лісів в Україні полягає, на нашу думку, в упорядкуванні системи органів управління природокористуванням і охорони навколишнього середовища. Вони повинні здійснювати контроль переведення земель лісового фонду в категорії інших видів природокористування лісовими ділянками. Крім того, органи місцевого самоврядування не повинні володіти правом власності на землі лісового фонду, а можуть бути тільки користувачами лісовими ділянками. Говорячи про підприємницьку діяльність бізнес повинен бути зацікавлений в якісному відтворенні лісу.

1.2. Значення нормативно-правового регулювання у сфері лісового господарства.

Охорона лісового фонду в Україні - це комплексне правове явище без чіткої регламентації якого унеможливлене забезпечення його схоронності як цінного суспільно-економічного ресурсу Українського народу. Розкриття змісту та сутності нормативно-правових засад сфери лісового господарства сприятиме виокремленню векторів подальшого нормативного врегулювання розвитку сфери лісових відносин на якісно-нових засадах. Конституція України визначає, що об'єктами права власності Українського народу є земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони [22]. Під охороною держави перебувають і ліси, оскільки є національним багатством держави та виконують ряд функцій природоохоронного значення. Лісовий фонд України є об'єктом лісових відносин, які спрямовані на врегулювання відносин права власності лісами, а також орієнтовані на забезпечення охорони, відновлення та ефективне використання лісових ресурсів з урахуванням екологічних, рекреаційних, соціальних та інших інтересів суспільства. Усі ліси на території України,

незалежно від того, на землях яких категорій за основним цільовим призначенням вони зростають, та незалежно від права власності на них, становлять лісовий фонд України і перебувають під охороною держави [25]. Правове регулювання сфери лісових відносин здійснюють Конституція України, Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища», Лісовий кодекс України. Специфічною рисою регулювання лісових відносин в Україні є наявність системи підзаконних нормативно-правових актів, які регулюють окремі питання пов'язані з використанням та охороною лісового фонду. Наприклад, постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Правил відтворення лісів» (2007 р. зі змінами), постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку поділу лісів на категорії та виділення особливо захисних лісових ділянок» (2007 р. зі змінами), тощо. Крім того, лісові відносини можуть виникати при використанні землі, рослинного та тваринного світу, надр, вод. У такому разі, лісові відносини можуть регулюватися відповідними законодавчими актами (Земельним кодексом України, Кодексом України про надра, Водним кодексом України, тощо). Варто згадати також і розпорядження Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 р. «Про схвалення Державної стратегії управління лісами України до 2035 року», оскільки вона визначає проблеми, які потребують розв'язання в управлінні лісами, аналіз поточного стану справ лісового господарства, тенденції та обґрунтування щодо необхідності розв'язання виявлених проблем, стратегічні цілі та показники їх досягнення, завдання, спрямовані на досягнення визначених стратегічних цілей, етапи їх виконання, очікувані результати на кожному етапі з відображенням запланованого темпу досягнення цільових показників та орієнтовного обсягу необхідних фінансових, матеріально-технічних, людських та інших ресурсів, очікувані результати реалізації та порядок проведення моніторингу, оцінки результатів реалізації цієї Стратегії та звітування. Метою розроблення Стратегії є забезпечення ефективного управління лісами на основі забезпечення сталого ведення лісового господарства, збереження біорізноманіття в лісах, адаптованого до кліматичних змін лісового господарства, популяризація

професії лісівника у суспільстві, забезпечення фінансової стабільності лісової галузі та створення сприятливих умов для активізації розвитку деревообробної та суміжних галузей економіки [36]. Крім нормативно-правових актів, що регулюють предмет дослідження важливе місце займає правова доктрина, а саме наукові розробки та пропозиції науковців, що досліджують проблематику пов'язану з реалізацією правових норм щодо використання та охорони лісового фонду. Правові норми, що стосуються охорони лісів, фіксують межі активної поведінки людей щодо забезпечення цілей охорони лісів, встановлюють права і обов'язки суб'єктів лісоохоронних правовідносин, вносять узгодженість, організованість і порядок у систему охорони лісів і використання лісових ресурсів. Правова охорона лісів здійснюється при застосуванні всіх правових норм, що пов'язані з охороною і використанням лісових ресурсів [15, С. 164–167]. Лісова політика нашої держави знаходиться у постійному розвитку, адаптується до нових ринкових умов, коригується з урахуванням екологічного стану в країні і починає орієнтуватися на принципи міжнародної лісової політики, що фіксуються у міжнародних нормативних документах [26, С. 346]. Актуальним в даному контексті є майбутнє членство у Європейському Союзі, оскільки законодавство нашої держави продовжує адаптацію до законодавства ЄС. Використання земель лісогосподарського призначення – це гарантована законом можливість використання земель, укритих лісовою рослинністю в порядку загального й спеціального використання лісових ресурсів людиною з метою задоволення своїх життєво необхідних потреб та використання земель, неукритих лісовою рослинністю, нелісових земель, зайнятих сільськогосподарськими угіддями, водами й болотами, спорудами, комунікаціями, малопродуктивними землями тощо, які надані в установленому порядку й використовуються для потреб лісового господарства. Охорона лісового фонду України – це актуальне питання сучасності, адже ті збитки яких завдає війна навколишньому природному середовищу мають невідворотну дію. В контексті охорони лісового фонду важливим є питання як контролю, так і нагляду за дотриманням екологічного законодавства. Реалізації завдання

охорони навколишнього природного середовища, раціонального природокористування та забезпечення екологічної безпеки сприяє проведення ефективного та дієвого контролю в галузі охорони навколишнього середовища – державного екологічного контролю [27]. Охорона та захист лісів здійснюється різними органами в межах їх компетенції, які взаємодіють один з одним, маючи за кінцеву мету через постійний розвиток лісової галузі забезпечити сприятливе та безпечне для населення країни навколишнє природне середовище. Наразі існує чимало проблемних аспектів, щодо яких необхідною є злагоджена співпраця всіх органів та підприємств, які стосуються лісової галузі, охорони та захисту лісового фонду [44]. Належне використання та охорона лісового фонду України є одним із пріоритетних завдань держави, адже лісові ресурси не швидко відновлюються, тому потребують захисту та дбайливого ставлення з боку суспільства. Наявна правова база в цілому забезпечує регулювання лісових відносин, проте, сьогодні перед нами поставлені нові виклики, які спричинила війна. Саме тому вбачаємо необхідність розробки норм права для удосконалення процедури відновлення пошкоджених лісів, а також притягнення до відповідальності країни-агресора та відшкодування завданих навколишньому природному середовищу збитків.

1.3. Сутність та особливості децентралізації в системі збереження лісоресурсного потенціалу

Специфіка відновлення та відтворення складових лісоресурсного потенціалу вимагає регуляторного впливу як на процеси збереження та примноження потенціалу лісових земель і забезпечення продукування лісовими насадженнями екосистемних послуг, так і на формування парку виробничого устаткування, транспортних засобів, передавальних пристроїв, комплексу будівель і споруд. Тому, при розробці регуляторного впливу на процеси відтворення основного капіталу лісового господарства необхідно враховувати

комплекс екологічних та економічних аспектів, щоб максимальною мірою примножувати як природно-ресурсну, так і техніко-технологічну та виробничо-господарську складові. Значний детермінуючий вплив на процеси відтворення основного капіталу лісового господарства здійснюють також процеси цифровізації, євроінтеграції та децентралізації. Децентралізація, стрижневим моментом котрої виступає дерегуляція земельних відносин, створила умови для розширення територіального базису відтворення природно-ресурсної складової основного капіталу лісового господарства. Дерегуляція визначається як перехід до такого типу правового регулювання, який би забезпечував зменшення кількості контактів між посадовими особами органів влади і підприємцями та іншими особами у процесі вирішення останніми питань набуття і здійснення прав на землю [24]. Суть такого типу правового регулювання полягає у зменшенні використання законодавцем таких правових засобів, як встановлення заборон і заходів юридичної відповідальності, покладення обов'язків, скасування необґрунтованих документів і дозволів. 28 квітня 2021 р. Верховна Рада України прийняла Закон №1423-IX «Про внесення змін до Земельного кодексу України та інших законодавчих актів щодо удосконалення системи управління та дерегуляції у сфері земельних відносин», який набув чинності 27 травня [32]. Саме через масштаби та важливість змін, що вносить цей Закон України, його почали називати «Земельна Конституція». У зв'язку з цим вносяться кардинальні зміни до 6-ти кодексів України та 24 законів України, зокрема: – найбільше кодексів до яких внесено найбільше змін є Лісовий кодекс України [25, 11]. Серед них: обмеження, які реально запобігають шкоді довкіллю; реальний моніторинг: сенсори, супутникові дані, онлайн-звітність та відкритість цих даних; ринок екологічних послуг і технологій, дерегуляція має відкривати простір для ресурсощадних технологічних рішень. Реформування державного лісового господарства повинно йти разом із дерегуляцією на ринку лісоматеріалів. Продаж деревини - головний фактор успіху лісгосподарського підприємства. Великі підприємства повинні мати можливість також самостійно працювати на ринку. Об'єм фактичної лісозаготівлі контролюється не через

ринок, а за допомогою природних показників та інших можливостей для контролю. Для цього необхідно впровадити більш ефективні структури з управління лісами, вибіркові системи та управління якістю в лісовому господарстві. Комплексна процедура централізованого погодження до надзвичайно тривалих перемовин щодо продажу для, безумовно, не веде до досягнення визначеної цілі. Дерегуляція повинна зменшувати адміністративний тиск, стимулювати інновації, знижувати витрати бізнесу і водночас зберігає екологічні «червоні лінії». Міжвідомчою робочою групою з питань прискореного перегляду інструментів державного регулювання господарської діяльності, затвердженою [постановою Кабінету Міністрів України від 13 січня 2023 року](#) було проведено аналіз інструментів державного регулювання господарської діяльності центральних органів виконавчої влади за результатами якого рекомендовано скасувати застарілі, дублюючі та не актуальні інструменти, у т.ч. у сферах охорони атмосферного повітря, водного господарства, агропромислового комплексу, лісового, мисливського, рибного господарств, тваринного світу. Як наслідок, Урядом запропоновано Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення умов ведення господарської діяльності» (надалі – Проект), № 13554 від 28 липня 2025 року [31]. Проектом акта пропонується внести зміни до 38 законів та скасувати 63 інструменти, як застарілі, неактуальні, дублюючі та обтяжуючі для бізнесу.

Техніко-технологічний рівень основних засобів та ефективність їх функціонування виступає однією із основних детермінант збалансованого та невиснажливого ведення лісового господарства [12, 13]. Саме низький техніко-технологічний рівень основних лісогосподарських і лісоохоронних засобів та високий рівень їх спрацювання не дозволяють прискорити процеси нарощення лісоресурсного потенціалу, примноження лісового біорізноманіття, залучення у відтворювальний процес екосистемних послуг лісів, а також підвищити рівень комплексності використання лісової сировини в господарському обігу. Далі, високий рівень фізичного спрацювання та морального старіння основного капіталу вимагає розробки сучасних механізмів інвестиційно-інноваційного

забезпечення розвитку окремих галузей та видів діяльності. Саме незадовільний рівень інвестиційно-інноваційного оновлення виробничо-технічної бази лісового сектора спричинює втрати конкурентоспроможності національної економіки, а це занепад основних фондів, спад виробництва та збільшення собівартості продукції, що, своєю чергою, зумовлює загострення проблеми інвестиційних ресурсів [11]. Тобто, вчені пов'язують високий рівень фізичного спрацювання та морального старіння основного капіталу лісового господарства з недостатнім рівнем фінансування капітальних інвестицій. виправлення такої ситуації потребує розроблення інституціонального середовища, формування комплексу механізмів інвестиційно-інноваційного забезпечення, тобто створення умов для оновлення основних засобів на інноваційній основі.

В умовах численних екологічних викликів корисні властивості лісів поряд із лісовою сировиною виступають вагомим чинником підвищення рівня капіталізації лісогосподарського виробництва в цілому. Створення інфраструктурних умов для максимізації залучення корисних властивостей лісів у відтворювальний процес дасть змогу диверсифікувати діяльність постійних лісокористувачів та забезпечити високий рівень комплексності господарського освоєння лісоресурсного потенціалу. Виходячи зі специфіки функціонування лісових біогеоценозів як природно-господарських комплексів доходимо висновку, що основний капітал у лісовому господарстві – це не лише обладнання, транспортні засоби, господарський інвентар, але і лісові землі та, власне, і лісові насадження, оскільки лісові землі продукують приріст деревної та недеревної маси, а лісові насадження забезпечують продукування екосистемних послуг, зокрема корисних властивостей лісів. З огляду на те, що лісові землі та лісові насадження є складовими лісових біогеоценозів, процес відтворення основного капіталу має відбуватися за наявності не лише системи економічного, але і екологічного регулювання, щоб вчасно упереджувати прояви руйнації лісових ландшафтів, забезпечувати максимальною мірою науково обґрунтовану повноту насаджень, сприяти оптимізації породно-вікової структури лісового фонду, примножувати лісове біорізноманіття. Доцільність підвищення рівня

ефективності використання саме корисних властивостей лісів у відтворювальному процесі впливає з того, що ліси України виконують переважно захисні, рекреаційно-оздоровчі, природоохоронні функції, а значна частина лісів на Півдні та Сході не належать до експлуатаційних [38].

Враховуючи вагоме значення ефективності функціонування постійних лісокористувачів для територій, котрі виступають основним ареалом концентрації лісоресурсних благ, у короткостроковій перспективі передусім необхідно забезпечити модернізацію та реконструкцію техніко-технологічної та виробничо-господарської складових основного капіталу лісового господарства, оскільки, в Україні майже немає приватних підприємців, які здійснюють заготівлю деревини із залученням сучасних машин. Єдина можливість почати формувати ринок таких послуг – створити парк спеціалізованої техніки. Завдяки цьому з'являться не лише нові машини, а й інфраструктура – сервісні та навчальні центри, лізингові програми [4]. У коротко та середньостроковій перспективі постійним лісокористувачам доцільно надати різноманітні фінансові преференції для імпорту високотехнологічного лісозаготівельного обладнання, а в довгостроковій – модернізувати й оновити вітчизняну виробничо-технічну базу виробництва даного виду обладнання.

Однією із основних передумов підвищення ефективності ведення лісового господарства є розбудова об'єктів лісогосподарської інфраструктури, зокрема саме розширення мережі лісогосподарських робіт. Тому одним із пріоритетів інвестиційного забезпечення потреб лісового господарства має стати залучення інвестицій у будівництво та реконструкцію лісогосподарських доріг. Суми фінансування капітальних видатків на придбання даної складової виробничого обладнання та механізмів залишаються символічними. Занепокоєння викликає те, що в окремих лісозабезпечених регіонах спостерігається зменшення коефіцієнта відношення капітальних інвестицій до амортизаційного фонду. Інтенсивне зменшення показника відношення капітальних інвестицій до амортизаційного фонду свідчить про відсутність позитивних зрушень у частині розширеного відтворення основних засобів. Якщо така тенденція в динаміці

даного показника збережеться, то прогнозовано можна очікувати зростання рівня спрацювання основного капіталу власне лісового господарства й основного капіталу переробки деревини [28, С. 67]. Водночас останні роки спостерігаються позитивні зрушення в національній лісовій політиці в частині модернізації основних лісогосподарських і лісоохоронних засобів.

Загалом ситуацію треба виправляти через запровадження сучасних форм і методів модернізації й оновлення основного капіталу лісогосподарського виробництва, зокрема через розширення джерел фінансово-інвестиційного забезпечення. Тим більше, в умовах воєнного стану модернізація основних лісогосподарських і лісоохоронних засобів – це завдання загальнонаціонального масштабу. При цьому необхідно враховувати факт того, що перманентне зростання вартості енергоносіїв та високий рівень податкового навантаження призвели до суттєвого зниження рівня прибутковості діяльності великої кількості постійних лісокористувачів, що уповільнює процеси формування внутрішніх джерел інвестиційного забезпечення модернізації та реконструкції основних засобів, а також вчасного поповнення оборотних засобів з метою забезпечення безперервності виробничого процесу. Тому диверсифікація джерел фінансово-інвестиційного забезпечення – це першочергове завдання оновленої національної лісової політики та базовий пріоритет функціонування ДП «Ліси України» та його регіональних офісів. Можливості щодо нарощення обсягів фінансово-інвестиційного забезпечення відтворення основного капіталу лісового господарства є великими, оскільки ДП «Ліси України» – найбільша за площею лісогосподарська компанія в Європі, тому розвиток міжнародної системи «зелених» фінансів відкриває перед підприємством великі перспективи. Вагомим джерелом фінансування капітальних видатків лісового господарства можуть бути кошти, акумульовані в процесі реалізації політики декарбонізації. Триває робота з World Bank, який створив і провів випробування міжнародної цифрової платформи для випуску й обігу карбонових сертифікатів [4]. Якраз диверсифікація фінансово-інвестиційного забезпечення проектів відтворення основних лісогосподарських і лісоохоронних засобів і має відбуватися за

рахунок залучення зовнішніх інвестицій, величина яких залежить від створення сприятливого інституціонального середовища для іноземних інвесторів. Певне інституціональне підґрунтя для підвищення привабливості лісогосподарських і лісоохоронних проектів та використання переваг євроінтеграції вже створено через схвалення Державної стратегії управління лісами України до 2035 року. Водночас дотримання жорстких екологічних регламентів ЄС і необхідність комплексного використання лісоресурсного потенціалу вимагають формування інструментарію еколого-економічного впливу на процеси відтворення основного капіталу, передусім його природно-ресурсної складової. Доцільність формування сучасної системи еколого-економічного регулювання відтворення основного капіталу лісового господарства впливає також з ряду очікуваних результатів від реалізації Державної стратегії управління лісами України до 2035 року, які безпосередньо пов'язані з нарощенням активної та пасивної частин основних лісогосподарських і лісоохоронних засобів [36].

Досягнення означених результатів передбачатиме введення нових, модернізацію, реконструкцію та технічне переоснащення діючих основних лісогосподарських і лісоохоронних засобів, що вимагає суттєвого нарощення обсягів капітальних інвестицій. Необхідність реалізації перерахованих результатів модернізації основного капіталу лісового господарства також впливає з того, що у останні роки не було забезпечено належних розмірів фінансування придбання виробничого обладнання, автомобілів, приладів, машин і механізмів, зокрема фінансування процесів модернізації.

Реалізація окремих етапів Державної стратегії управління лісами України до 2035 року однозначно потребує введення сучасної техніки та технології. Тим більше, що одним із етапів є передача земельних ділянок державної та комунальної власності державним лісовим господарствам для ведення лісового господарства (не менше ніж 100 тис. га ділянок має бути передано під лісорозведення протягом трьох років) [36]. Саме розширення масштабів лісорозведення на малопродуктивних сільськогосподарських угіддях і неугіддях дасть змогу забезпечити реальне підвищення рівня лісистості як багатолісних,

так і малолісних регіонів. Інституціональною передумовою нарощення капітальних інвестицій у лісовий сектор національного господарства виступає розроблення інвестиційно-інноваційної стратегії розвитку лісового господарства, де будуть окреслені пріоритети інвестування проектів введення нових, модернізації та реконструкції діючих основних засобів, а також примноження потенціалу лісових біогеоценозів, що продукуватимуть екосистемні послуги, пов'язані з посиленням рекреаційної, водорегулюючої та захисної функцій лісів.

Основними цілями інвестиційно-інноваційної стратегії розвитку лісового господарства мають бути: модернізація, реконструкція та технічне переоснащення основних лісгосподарських засобів та парку виробничого устаткування лісопереробних підрозділів лісових господарств; розбудова індустрії вирощування садивного матеріалу, формування сучасних селекційних комплексів, плантацій і розсадників; створення технологічних ланцюгів переробки лісосічних відходів та відходів деревообробки; модернізація техніко-технологічної та виробничої бази лісовпорядкування; комплексна модернізація системи відновлення захисних лісонасаджень і здійснення агролісомеліоративних заходів спільно із суб'єктами аграрного підприємництва [13]. Перераховані цілі якраз і охоплюють пріоритети модернізації та реконструкції техніко-технологічної та виробничо-господарської, а також природно-ресурсної складових основного капіталу лісового господарства. Вагомою детермінантою диверсифікації джерел фінансово-інвестиційного забезпечення відтворення основного капіталу виступає децентралізація влади та реформа місцевого самоврядування, зокрема дерегуляція земельних відносин. Деререгуляція земельних відносин дала можливість передати в комунальну власність значні площі земель сільськогосподарського призначення державної власності поза межами населених пунктів, котрі частково можуть бути використані для потреб лісорозведення, що означає нарощення природно-ресурсної складової основного капіталу лісового господарства, яка буде продукувати додаткову деревну масу та корисні властивості лісів. Більше того,

органи місцевого самоврядування можуть виступити більш активними учасниками інвестиційного процесу в територіальних лісгосподарських комплексах і брати активну участь у диверсифікації джерел фінансово-інвестиційного забезпечення відтворення основного капіталу лісового господарства. Використання наявних конкурентних переваг лісового господарства залежить від диверсифікації джерел інвестиційного забезпечення реалізації проектів модернізації та реконструкції основного капіталу постійних лісокористувачів. Така диверсифікація стане можливою шляхом формування механізму фінансово-кредитного забезпечення через інституціоналізацію різноманітних форм публічно-приватного партнерства та через розширення інституціонального коридору функціонування лісових господарств на ринку позикового капіталу [20].

РОЗДІЛ 2.

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ РЕГУЛЮВАННЯ СФЕРИ ЛІСОВОГО ГОСПОДАРСТВА

2.1. Зарубіжний досвід здійснення нагляду та контролю за охороною, захистом, використанням та відтворенням лісів

У провідних демократичних країнах світу ліс та лісові ресурси вважаються серед найважливіших національних цінностей, що мають значний економічний, соціальний і культурний вплив. З метою належного збереження й відновлення цих ресурсів у багатьох зарубіжних державах створено багаторівневі владні механізми управління лісовим господарством. Вони, зокрема, передбачають здійснення контролю й нагляду за охороною, використанням, захистом та відтворенням лісів [6].

Варто зазначити, що в більшості розвинених країн ефективність і повнота контролю в лісовому секторі досягається завдяки комплексному підходу. Він полягає передусім у тому, що контрольні заходи здійснюються не лише органами публічної влади, спеціалізованими в галузі лісового господарства, а й структурами, відповідальними за екологічну безпеку. При цьому спеціальні органи лісового управління та екологічного контролю можуть підпорядковуватися як одному міністерству (здебільшого міністерству, що відповідає за питання екології та природоохорони), так і різним відомствам. Наприклад, у низці країн служби лісового контролю підпорядковуються міністерствам сільського господарства, тоді як екологічні служби — міністерствам, відповідальним за охорону довкілля.

Одним із найбільш показових прикладів успішної реалізації лісової політики, а також ефективного нормативно-правового регулювання та

адміністративно-управлінського забезпечення на національному рівні в країнах ЄС, є система використання й охорони лісового фонду Німеччини. Вважається, що саме німецькі лісівники кілька століть тому сформували основи сталого лісоуправління в Європі, тому Німеччина тривалий час залишається своєрідним «законодавцем лісової моди» серед держав Євросоюзу.

Німеччина по праву вважається батьківщиною лісового господарства як окремого виду економічної діяльності. Саме тут у XVIII столітті виникла й отримала розвиток лісова статистика — наука про доходи та витрати лісового господарства, а також сформувався принцип сталого лісокористування. Водночас історичні джерела свідчать, що перші згадки про стале ведення лісового господарства були зафіксовані ще у XVI столітті в одному із саксонських лісових приписів. Пізніше цей принцип став загальноновизнаним у світі й перетворився на один із ключових законів лісового господарювання

Німеччину справедливо називають батьківщиною лісового господарства як окремого виду економічної діяльності. Саме тут у XVIII столітті сформувалася й отримала розвиток лісова статистика — наука про витрати й доходи лісового господарства, а також був закріплений принцип сталого лісокористування. Водночас дослідники зазначають, що перші свідчення про стале ведення лісового господарства зустрічаються ще у XVI столітті — у одному з саксонських лісових приписів. Згодом цей принцип став міжнародно визнаним і перетворився на один із фундаментальних законів лісогосподарської діяльності.

Сучасне лісове законодавство Німеччини виділяє три форми власності на ліси: державну, комунальну та приватну. Характерною особливістю країни є переважання невеликих лісових ділянок: середнє лісоволодіння становить близько 15,5 га. Як підкреслюють дослідники, лісова політика в Німеччині формується з урахуванням масштабів лісових господарств. Задля ефективного управління приватними лісами виділяють класи підприємств, залежно від площі:

- до 1 га — лісові ділянки фактично підпорядковуються інтересам сільського господарства;

- 1–5 га — ліси використовуються переважно для екологічних і соціальних потреб;
- 5–20 га — орієнтація на виробництво продукції для ринку, що потрібна іншим галузям;
- 20–50 га — лісовласники постійно працюють у лісі, а господарство зорієнтоване на ринкову продукцію;
- 50–200 га — господарська діяльність ведеться з метою отримання прибутку, при цьому лісокористування активно пов'язане з іноземними споживачами [Єгорова Т. П. Європейське лісове законодавство як інноваційний елемент удосконалення національної лісової політики // Адаптація до права ЄС регулювання економіки України в сучасних умовах : зб. наук. пр. (за матеріалами «Круглого столу», м. Харків, 26 трав. 2015 р.). Харків, 2015. С. 86–94].

Варто наголосити, що управління господарською діяльністю в лісах федеральних земель належить компетенції структури «Ліси земель» і чітко відокремлене — як інституційно, так і щодо персоналу — від політичного впливу. «Ліси земель» відповідають за економічне використання лісів, що належать федеральній землі, відповідно до завдань, визначених міністерством [39]. Політичні ж цілі та стратегічні орієнтири доводяться до цієї установи парламентом і міністерством. Це означає, що рішення щодо конкретного ведення господарства в лісі приймає одна відповідальна інституція, а не кілька органів одночасно.

Також варто підкреслити, що в Німеччині функціонує національна лісова програма, ключовими принципами якої є: збереження національного суверенітету й відповідальності у використанні лісових ресурсів, співпраця всіх зацікавлених сторін, а також довготривалий процес планування, розвитку та контролю лісової галузі. Реалізація цих принципів відбувається під наглядом державної адміністрації, а головним механізмом лісової політики виступають нормативні акти — закони та урядові постанови. Федеральний лісовий закон містить інструкції та приписи, що виконують функцію законодавчих обмежень і

супроводжуються відповідними санкціями у разі їх порушення. У преамбулі Закону особливу увагу приділено цілям належного ведення лісового господарства, спрямованого на збереження екологічних функцій та біологічного потенціалу лісів. Цей підхід є надзвичайно важливим, оскільки переводить лісові ресурси з категорії товару в площину суспільних послуг [39].

Окрім звичних адміністративних перевірок щодо охорони та використання лісів, одним із найважливіших інструментів контролю в Німеччині є інвентаризація лісів. Вона забезпечує найбільш повні та офіційно визнані дані про лісовий фонд, зокрема інформацію про його якісні та кількісні показники. За інформацією федерального Міністерства продовольства й сільського господарства (BMEL), першу лісову інвентаризацію в країні було здійснено ще у 1878 році. Надалі інвентаризацію проводили кожні десять років — до 1937 року. Після завершення Другої світової війни та розділення Німеччини на ФРН і НДР підходи до інвентаризації в цих державах істотно різнилися. Тому після об'єднання Німеччини виникла потреба створити єдину базу даних про лісові ресурси. Для цього федеральний уряд спільно із землями ухвалив рішення про проведення першої загальнонімецької федеральної інвентаризації лісів (Bundeswaldinventur, BWI), заснованої на методі пробних площ [21].

Організаційна відповідальність за проведення інвентаризації покладається на Федеральне міністерство, а практична реалізація — на спільну роботу міністерства та адміністрацій федеральних земель. Усі фахівці, які беруть участь як у збиранні, так і в обробці даних, повинні забезпечувати високу якість інформації, адже це безпосередньо впливає на достовірність кінцевих результатів. Для цього передбачено три ступені контролю:

- первинний контроль під час введення даних інвентаризаційними бригадами через мобільні польові комп'ютери;
- перевірка якості даних на рівні відповідних служб федеральних земель;
- контроль під час внесення інформації до центральної бази даних.

За допомогою контрольних прогонів і журналів помилок земельні служби інвентаризації перевіряють зібрані дані. Федеральні лінії інвентаризації або самостійно виправляють неточності, якщо це можливо, або повертають матеріали бригадам для уточнення.

Наступною країною, що разом із Німеччиною належить до політичних та економічних лідерів Європейського Союзу й заслуговує на увагу в контексті аналізу лісової політики, є Франція. Відповідно до французького законодавства, довкілля, ландшафти, флора і фауна, їх різноманіття та біологічна рівновага розглядаються як складові національного надбання. Охорона, відновлення й раціональне управління природними ресурсами вважаються спільним завданням держави, спрямованим на збереження навколишнього середовища від можливих руйнувань.

Упродовж останніх десятиліть Франція послідовно впроваджує політику безпечного природокористування та охорони довкілля. Саме у Франції в 1971 році вперше було створено Міністерство з питань навколишнього середовища, основними функціями якого стали: координація діяльності інших міністерств у сфері екології, підготовка проектів нормативних актів екологічного спрямування, а також участь у міжнародних ініціативах, присвячених питанням охорони довкілля [40].

Сучасне Міністерство охорони природи та навколишнього середовища Франції має своїх представників у регіонах, які здійснюють спільний контроль у межах відповідних територій. Крім того, повноваженнями щодо контролю у сфері охорони довкілля в певних адміністративно-територіальних одиницях володіють також місцеві органи державної влади — префекти та мери. Система правового регулювання охорони навколишнього природного середовища у Франції безпосередньо пов'язана з рівнем екологічної свідомості населення, якістю життя та розвитком екологічної освіти.

У кожному департаменті Франції функціонує Рада департаменту з охорони навколишнього середовища, що складається з представників різних комісій і дорадчих органів, відповідальних за здійснення екологічного контролю: комісії з

ландшафтів, комітетів з каменоломень, гігієни, природних ризиків, флори та фауни [38]. Головує у цій Раді префект або його уповноважений представник. На регіональному рівні діє регіональний комітет охорони довкілля, до складу якого входять представники регіональних рад, екологічних асоціацій, а також компетентні фахівці, призначені префектом та президентом регіональної ради. Однією з ключових функцій цього комітету є здійснення екологічного контролю.

Нормативно-правову базу діяльності французьких органів контролю в екологічній сфері становить Екологічний кодекс Франції, а також низка спеціальних законів, серед яких — Лісовий кодекс 1952 року [40].

Поряд із центральним органом виконавчої влади та його регіональними структурами, контроль у сфері лісокористування у Франції реалізують також Міністерство сільського господарства та Національна лісова служба. Забезпечення дотримання законодавства в лісах, що належать департаментам, комунальним громадам, юридичним особам чи іншим власникам, покладається на префекта. Він ухвалює рішення після узгодження спірних питань між інженером Національної лісової служби та власником лісових угідь. Зміна способів господарювання або коригування порядку управління такими лісами допускається лише за наявності спеціального дозволу міністра сільського господарства, який видається на підставі подання Національної лісової служби та клопотання відповідного органу — комуни, департаменту або юридичної особи [46].

Власник ділянки не має права проводити вирубування чи викорчовування деревної рослинності без попереднього погодження з компетентними інституціями. Намір очистити територію від лісових насаджень декларується у спеціальному повідомленні, що містить інформацію про місце розташування ділянки та її фактичний стан. Після огляду лісу й урахування висновку фахівця рішення про надання дозволу ухвалює міністр сільського господарства [38].

Окрім досвіду Німеччини й Франції, для аналізу системи контролю в лісовому секторі важливим є приклад Польщі. Ліси в Польській Республіці становлять одну з найцінніших складових природного середовища й охоплені

різними режимами охорони: національними та ландшафтними парками, заповідниками, охоронюваними природними територіями, зонами Natura 2000, екологічними ареалами, природно-ландшафтними комплексами (zespoły przyrodniczo-krajobrazowe) та еталонними ділянками (stanowiska dokumentacyjne). Законодавство надає можливість присвоювати окремим територіям додатковий захисний статус залежно від їх екологічної ролі та функцій [6].

Система природоохоронної діяльності в польських лісах охоплює широкий спектр заходів: від раннього виявлення факторів, що загрожують лісам, до боротьби зі шкідниками та хворобами деревних порід. На думку В. Ю. Касюхнич, реформування українського лісового сектору доцільно проводити з урахуванням польського досвіду, оскільки лісові масиви двох держав подібні за площею та кліматичними умовами (лісистість Польщі становить 28,5%). У самій Польщі модернізація системи управління лісовим господарством була розпочата наприкінці 1990-х років, і сьогодні лісова галузь відіграє помітну роль в економіці держави. Координацію діяльності у сфері лісокористування забезпечують Департамент лісового господарства та Департамент охорони природи, які працюють у структурі Міністерства охорони навколишнього середовища [42].

До ключових функцій цих установ належать: підготовка нормативно-правових актів, оцінювання поточного стану лісових ресурсів, а також загальний нагляд за роботою організацій, що відповідають за ведення лісового та мисливського господарства в державних лісах. Реалізацію державної лісової політики у Польщі забезпечує Державний лісовий холдинг «Державні ліси» (Lasy Państwowe), який здійснює управління більшою частиною державних лісів — приблизно 78,3% їх загальної площі. Водночас близько 16,3% лісів країни перебувають у приватній власності.

Генеральна дирекція «Державних лісів» володіє широкими повноваженнями: від ініціювання та координації заходів із захисту лісів до організації раціонального лісокористування й розвитку лісівництва. До її

компетенції також належать проведення лісовпорядкування, планування в лісових масивах і прогнозування розвитку лісових господарств, а також ініціювання й фінансування наукових досліджень, спрямованих на охорону та модернізацію лісового сектору.

У Польщі план ведення лісового господарства розробляється на десятирічний період. Для лісових територій, що не належать до державного лісового фонду, готується спрощений варіант такого плану. При цьому фінансування документа залежить від форми власності: якщо власник — фізична особа, робота з розробки плану покривається за рахунок державного бюджету; якщо ж ліс належить юридичній особі, витрати на складання плану вона бере на себе [42].

Отже, зарубіжний досвід дозволяє виділити низку ключових аспектів організації нагляду та контролю за охороною, захистом, використанням і відтворенням лісів, які доцільно врахувати при адаптації українського організаційно-правового механізму [19, С. 78.]. Зокрема:

1. Активна участь громадськості. Особливо важливо залучати до контролю громадські організації та інші інституції громадянського суспільства для спільного здійснення заходів нагляду.

2. Просвітницька та освітня діяльність. Необхідно систематично проводити інформаційно-просвітницьку роботу в сфері лісового господарства, популяризувати раціональне, помірковане та збалансоване використання лісів. Органи публічної влади разом із відповідними громадськими інститутами повинні формувати у населення високий рівень культури користування лісами, сприяти свідомій і відповідальній поведінці у лісовій сфері.

3. Комплексна оцінка лісів. При аналізі стану лісів і ефективності їх використання слід розглядати їх не лише як економічний ресурс, а й як чинник, що безпосередньо впливає на якість життя та добробут населення.

4. Довгострокове планування. Планування лісового господарства повинно здійснюватися на термін 10 років і більше та передбачати регулярні

контрольно-наглядові заходи на різних рівнях: загальнодержавному, регіональному та місцевому.

5. Економічне стимулювання. Використання податкових механізмів і фінансових важелів для заохочення раціонального та збалансованого користування лісовими ресурсами [14].

2.2. Фінансова децентралізація як ключовий чинник підвищення ефективності управління лісовим ресурсами

Лісові ресурси України займають приблизно 15,9 % площі держави (понад 10,4 млн га) і становлять один із ключових елементів її соціально-економічного та екологічного розвитку. Лісові масиви формують сировинну базу для деревообробної галузі, відіграють визначальну роль у стабілізації кліматичних умов, слугують осередками збереження біорізноманіття та створюють передумови для поширення зеленого туризму.

Попри вагомий потенціал лісового сектору, його фактична результативність залишається недостатньою. До кола основних чинників цього належать: застаріла система управління, низький рівень заінтересованості органів місцевого самоврядування, обмеженість фінансових ресурсів для здійснення лісовідновних заходів, а також брак прозорості у механізмах розподілу фінансових надходжень. За даними Світового банку, обсяги інвестицій у відновлення лісів становлять лише 30–35 % від реальної потреби, тоді як близько 20 % лісових площ перебувають у критичному стані та потребують першочергового відновлення.

Проведена в Україні протягом 2015–2024 рр. реформа децентралізації започаткувала формування нової моделі лісового менеджменту, що ґрунтується на фінансовій самостійності територіальних громад та їх взаємодії з державними лісогосподарськими структурами. Унаслідок змін громади отримали можливість долучатися до співфінансування природоохоронних проектів, здійснювати

контроль за користуванням землями лісового фонду та брати участь у розподілі доходів від лісокористування.

Станом на 2025 рік понад 120 територіальних громад уже сформували й ухвалили власні стратегічні документи, спрямовані на розвиток лісового сектору та розширення потенціалу екологічного туризму. Важливим чинником активізації цих процесів стало функціонування регіональних екологічних фондів, фінансові ресурси яких спрямовуються передусім на заходи з лісовідновлення, запобігання лісовим пожежам та підвищення рівня екологічної безпеки.

У 2024 році обсяги фінансування таких заходів із місцевих бюджетів перевищили 350 млн грн, що на 45 % більше, ніж показники 2020 року, і свідчить про зростання ролі місцевого самоврядування у підтримці сталого лісокористування.

Фінансова децентралізація становить одну з фундаментальних складових сучасної системи державного управління, оскільки передбачає передачу частини фінансових ресурсів, податкових надходжень і управлінських повноважень щодо їх розподілу від центральних органів виконавчої влади до територіальних громад. Такий механізм має на меті підвищення ефективності використання бюджетних коштів, активізацію місцевого розвитку та формування більш раціональної моделі управління природно-ресурсним потенціалом [48]. Місцеві органи влади володіють більш повною інформацією про особливості територій, проявляють прямий інтерес у сталому соціально-економічному розвитку та несуть відповідальність за екологічний стан довкілля. Це реалізує принцип субсидіарності, відповідно до якого завдання мають виконувати ті управлінські рівні, що здатні забезпечити найвищу результативність.

У контексті лісокористування фінансова децентралізація справляє як економічний, так і екологічний вплив. З економічного погляду вона створює стимули для громад активніше розвивати лісогосподарську діяльність, збільшувати податкові надходження, формувати нові робочі місця та підвищувати рівень добробуту місцевого населення. Водночас екологічний

ефект проявляється в тому, що громади стають більш зацікавленими у раціональному використанні, відновленні та охороні лісових ресурсів, оскільки стан лісів безпосередньо впливає на їхні доходи та перспективи розвитку. У такий спосіб децентралізація перетворюється на механізм гармонізації економічних інтересів і завдань природоохоронної політики у лісовій галузі.

Децентралізація виступає інституційним інструментом підсилення економічної безпеки регіонів, оскільки надає громадам можливість самостійно формувати та реалізовувати політику природокористування [2]. Сама передача фінансових повноважень на місцевий рівень формує «мотиваційний механізм» для територіальних громад: чим ефективніше вони управляють природними активами, тим вищими стають їхні фінансові надходження [8]. Децентралізована фінансова модель стимулює збільшення інвестицій у лісовідновлення та сприяє розвитку деревообробної промисловості.

Фінансову децентралізацію у сфері природокористування розглядають не лише як інструмент перерозподілу доходів, а як форму партнерства між державою, бізнесом та територіальними громадами, у межах якого кожен із суб'єктів бере участь у забезпеченні сталого регіонального розвитку [5, С. 49-59.]. Дослідниця наголошує, що фінансова автономія громад створює передумови для становлення системи «локальної екологічної відповідальності», коли органи місцевого самоврядування зацікавлені у зменшенні обсягів незаконних рубок, удосконаленні системи екологічного моніторингу та забезпеченні прозорого використання доходів від лісових ресурсів.

Рівень економічної результативності децентралізаційних процесів безпосередньо корелює зі ступенем фінансової автономії територіальних громад [30, С. 176-181.]. Коли частка власних доходів у структурі місцевих бюджетів перевищує позначку 50 %, органи місцевого самоврядування отримують можливість упроваджувати проактивні ініціативи — зокрема створювати комунальні лісогосподарські підприємства, розвивати міжгромадську кооперацію в лісовому секторі, а також залучати приватних інвесторів до реалізації проектів у сфері біоенергетики. Подібні тенденції вже фіксуються у

Карпатському регіоні, де громади отримали відчутні результати завдяки участі в програмах «Green Recovery» та «EU4Environment».

У контексті фінансової децентралізації ефективність лісокористування визначається також здатністю місцевої влади забезпечувати оптимальне співвідношення між економічною експлуатацією лісових ресурсів і дотриманням екологічних обмежень. За інформацією Державного агентства лісових ресурсів, у тих регіонах, де громади долучаються до процесу стратегічного планування лісового господарства, фіксується скорочення незаконних рубок на 25–30 % та зростання показників лісовідновлення на 15–20 %. Це свідчить, що децентралізація управлінських повноважень сприяє не лише підвищенню економічної результативності, а й формуванню більш стійкої та екологічно збалансованої моделі лісокористування.

Фінансова складова лісокористування в Україні є визначальним чинником ефективності функціонування лісогосподарської галузі та динаміки відтворення лісових ресурсів. Фінансовий базис сектору формується насамперед за рахунок власних доходів підприємств державного спеціалізованого суб'єкта «Ліси України», а також — у значно меншому обсязі — за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів, а також грантових програм міжнародних організацій, таких як FAO, ЄБРР, GEF, UNEP та Green Recovery Ukraine. Власні фінансові надходження забезпечують 80–85 % загального обсягу фінансування галузі, що засвідчує високий рівень фінансової самодостатності лісогосподарських підприємств, але водночас — підкреслює їх значну залежність від ринкової кон'юнктури.

Структура доходів від лісокористування охоплює декілька ключових джерел. Найсуттєвішим серед них є плата за спеціальне використання лісових ресурсів, що включає заготівлю деревини, здійснення побічних видів лісокористування (збір дикорослої продукції — грибів, ягід, лікарської сировини), а також експлуатацію мисливських угідь. До інших джерел належать податок на прибуток лісогосподарських підприємств і рентні платежі за використання лісових ділянок, що перебувають у державній власності.

За інформацією Державного агентства лісових ресурсів України, у 2024 році загальна сума доходів лісової галузі становила близько 21,3 млрд грн, що на 15 % менше порівняно з довоєнним рівнем 2021 року. З цієї суми понад 85 % надходить до державного бюджету, тоді як частка, спрямована до місцевих бюджетів, не перевищує 15 %. Така структура фінансових потоків свідчить про значну централізацію ресурсів у системі управління лісовими ресурсами.

Згідно з даними Міністерства фінансів України, у 2023 році місцеві бюджети отримали всього 240 млн грн надходжень від лісових платежів, що становить менше ніж 0,2 % їхніх загальних доходів, тоді як державний бюджет отримав понад 4,1 млрд грн. Для порівняння, у Польщі близько 30 % лісових платежів залишається у місцевих бюджетах, у Литві — близько 25 %, що забезпечує фінансову базу для реалізації місцевої екологічної політики та відновлення лісових масивів. Такий стан справ свідчить, що українські громади поки що практично не зацікавлені у розвитку лісового господарства, оскільки не отримують прямого економічного зиску від його ефективного функціонування.

Основним джерелом доходів державного підприємства «Ліси України» є реалізація деревини, яка у 2024 році принесла близько 18,2 млрд грн, або понад 85 % загальної виручки. У 2023 році через систему «ProZorro. Продажі» було реалізовано понад 14 млн м³ необробленої деревини, що забезпечило державі понад 3,8 млрд грн податкових та рентних надходжень.

Разом із тим, частка коштів, спрямованих на відновлення лісів, залишається низькою — лише 7–9 % від загального обсягу доходів галузі. Для порівняння, у більшості країн Європейського Союзу цей показник становить 20–25 %, що дозволяє підтримувати високу якість лісових екосистем та забезпечувати їх природне відтворення.

Фінансування з державного бюджету продовжує залишатися недостатнім для задоволення потреб галузі. У 2024 році видатки на лісове господарство склали близько 1,1 млрд грн, що становить лише 0,06 % від загального обсягу державних витрат. При цьому більше половини коштів було спрямовано на боротьбу з лісовими пожежами та охорону лісів, тоді як фінансування

відновлення лісів, наукових досліджень та підготовки кадрів залишається обмеженим. За оцінками Світового банку, мінімальна потреба у фінансуванні лісового господарства України становить не менше 3,5 млрд грн на рік, що утричі перевищує фактичний рівень бюджетних видатків.

Міжнародні грантові програми відіграють важливу роль у фінансуванні українського лісового сектору. Протягом 2023–2024 років країна отримала суттєву підтримку від міжнародних партнерів. Зокрема, програма FAO «Resilient Forests for Ukraine» профінансувала понад 25 проектів, спрямованих на відновлення лісів, демонструючи позитивні приклади залучення зовнішніх ресурсів. Незважаючи на це, нинішня система фінансування лісового господарства залишається незбалансованою: централізований розподіл лісових доходів обмежує фінансову автономію регіонів і не стимулює територіальні громади до активної участі у процесах лісовідновлення. За даними Державної казначейської служби, лише 15 % територіальних громад мають у своїх бюджетах спеціальні програми підтримки лісового господарства або охорони лісів, тоді як решта повністю залежить від державного фінансування.

Реалізація таких заходів дозволить зміцнити фінансову стійкість лісогосподарських підприємств, забезпечити належне фінансування лісовідновлення, посилити роль місцевих громад у сфері природокористування та сприятиме адаптації України до європейської моделі сталого і фінансово відповідального лісоуправління.

Фінансова децентралізація докорінно змінила підходи до управління природними ресурсами в Україні, зокрема у сфері лісокористування, надаючи територіальним громадам нові фінансові, адміністративні та господарські повноваження, що дозволяють їм активно залучатися до процесів відтворення, охорони та використання лісів [9]. Відповідно до чинного Бюджетного кодексу України, громади отримали право самостійно планувати надходження від лісових платежів, брати участь у розподілі рентної плати за користування лісами, створювати власні лісогосподарські підприємства та залучати інвестиції у сферу рекреаційного та біоенергетичного лісокористування.

Станом на початок 2025 року, за даними Міністерства розвитку громад, територій та інфраструктури України, понад 120 територіальних громад реалізують власні програми лісовідновлення, протипожежного захисту та екологічного моніторингу. Найактивніше ці процеси відбуваються у Карпатському та Поліському регіонах, де ліси займають понад 40 % території.

Громади, що мають значні лісові площі, почали створювати комунальні лісогосподарські підприємства. На 2024 рік в Україні функціонує понад 60 таких підприємств, серед яких ефективно управління демонструють Калуське, Берегометське, Локачинське та Радехівське лісові господарства.

Прямі фінансові стимули децентралізованого управління сприяють підвищенню ефективності використання лісових ресурсів. Зокрема, у регіонах, де громади активно долучаються до планування лісової політики, спостерігається зменшення втрат від незаконних рубок на 25–30 %, що підтверджують дані Державного агентства лісових ресурсів [11]. Це демонструє, що участь громад у контролі підвищує ефективність екологічного моніторингу та відповідальність лісокористувачів.

Ще одним важливим напрямом є вдосконалення моніторингу стану лісів на місцевому рівні. У 2023–2024 роках понад 70 громад долучилися до національної програми GIS-моніторингу «SmartForest», яка дозволяє вести цифровий облік лісових ресурсів, фіксувати незаконні рубки, контролювати динаміку відновлення насаджень та прогнозувати екологічні ризики. Використання таких технологій сприяє формуванню прозорої системи управління лісами та дає змогу громадам оперативно реагувати на екологічні порушення.

Фінансова автономія територіальних громад дозволяє спрямовувати частину доходів на цільові програми лісовідновлення, що підвищує їхню відповідальність за стан лісів та забезпечує стабільність функціонування місцевих лісогосподарських систем.

Міжнародні грантові програми відіграють важливу роль у фінансуванні українського лісового сектору. Протягом 2023–2024 років країна отримала суттєву підтримку від міжнародних партнерів. Зокрема, програма FAO «Resilient

Forests for Ukraine» профінансувала понад 25 проектів, спрямованих на відновлення лісів, демонструючи позитивні приклади залучення зовнішніх ресурсів. Незважаючи на це, нинішня система фінансування лісового господарства залишається незбалансованою: централізований розподіл лісових доходів обмежує фінансову автономію регіонів і не стимулює територіальні громади до активної участі у процесах лісовідновлення. За даними Державної казначейської служби, лише 15 % територіальних громад мають у своїх бюджетах спеціальні програми підтримки лісового господарства або охорони лісів, тоді як решта повністю залежить від державного фінансування.

Реалізація таких заходів дозволить зміцнити фінансову стійкість лісогосподарських підприємств, забезпечити належне фінансування лісовідновлення, посилити роль місцевих громад у сфері природокористування та сприятиме адаптації України до європейської моделі сталого і фінансово відповідального лісоуправління.

2.3. Основні виклики лісового сектору України на сучасному етапі

Лісова галузь України, як і будь-яка комплексна сфера економіки, зіштовхується з численними викликами та проблемами, що потребують системного підходу та термінового вирішення [47].

Лісовий сектор України стикається з низкою комплексних проблем, що охоплюють усі етапи ланцюга постачання деревини та впливають на екологічну, соціальну та економічну складові галузі. Однією з найгостріших проблем є незаконна рубка лісів, причини якої зумовлені фінансовими стимулами, неефективним контролем та конфліктом інтересів. Фінансова вигода від нелегальної заготівлі деревини високої якості без дозволів та оподаткування стає основним мотивом для порушень. Відсутність належного нагляду та ресурсів для контролю, а також формальне ставлення відповідальних осіб до виконання законодавчих вимог створюють сприятливе середовище для незаконної діяльності [16]. Конфлікт інтересів, що виникає через поєднання функцій

відведення, заготівлі, обліку і реалізації сортиментів в одній господарській одиниці, поглиблює проблему. Наслідками є втрати лісових ресурсів, погіршення стану довкілля, зниження податкових надходжень і зростання корупційних ризиків.

Надмірна вирубка деревини, що перевищує середньорічний приріст, також залишається серйозним викликом [18]. Попит на деревину всередині країни та на експорт пиломатеріалів, а також тиск ДП «Ліси України» на підпорядковані філії щодо збільшення обсягів заготівлі спричиняють перевищення допустимих лімітів рубок. Недостатній контроль за обсягами вирубки дозволяє окремим підприємствам перевищувати щорічний приріст деревини, що загрожує виснаженням лісових ресурсів і нестійкому лісокористуванню.

Соціальні проблеми, які виникають унаслідок конфліктів інтересів між лісгоспами, місцевими громадами та підприємствами, призводять до протестів, затримок у реалізації перспективних проектів і порушення прав місцевих жителів. Екологічні наслідки включають зниження біорізноманіття, ерозію ґрунтів, деградацію екосистем та забруднення водних ресурсів, що знижує якість довкілля.

Суттєвою проблемою є відсутність ефективної системи моніторингу лісів [10]. Технічні обмеження, недостатнє фінансування та слабе використання сучасних технологій ускладнюють виявлення порушень і погіршують стан лісових ресурсів, знижуючи довіру до системи лісокористування.

Залежність від глобального ринку деревини робить Україну вразливою до коливань світових цін і попиту, особливо в умовах воєнного стану та обмеження транспортних шляхів. Це створює ризик втрати доходів та уповільнення реалізації реформ і політик у галузі [3].

Законодавче та інституційне середовище теж залишає бажати кращого: складність нормативів, неоднозначне тлумачення законів і недостатня ефективність їхнього виконання сприяють правовій невизначеності [3]. Неузгодженість стандартів якості деревини та низька ефективність виробництва

знижують конкурентоспроможність продукції на внутрішньому та світовому ринках, підривають довіру споживачів та зменшують якість товарів.

Усі ці проблеми взаємопов'язані й вимагають комплексного підходу до управління лісовим сектором, включно з удосконаленням контролю, впровадженням сучасних технологій, прозорістю виробництва та переробки деревини, а також вдосконаленням законодавчої бази й регулюванням ринку для забезпечення сталого та ефективного використання лісових ресурсів.

Боротьба з незаконним обігом деревини та корупцією в лісовому секторі є ключовим завданням для забезпечення прозорості, сталості лісового господарства та розвитку країни. Для цього пропонуються низка перспективних заходів, спрямованих на антикорупційну діяльність і контроль за обігом деревини.

Серед сучасних технологій важливу роль відіграють супутниковий моніторинг та GPS, які дозволяють постійно відстежувати стан лісових ресурсів і їх переміщення. Наприклад, у Фінляндії супутникові дані використовуються для виявлення незаконних рубок і заборонених дій у державних лісах. В Україні ці технології вже застосовуються для обліку лісових пожеж та контролю за станом лісів. Також перспективним є впровадження технології блокчейн, яка забезпечує недоторкану систему реєстрації руху деревини, надаючи точну інформацію від моменту заготівлі до кінцевого обігу на внутрішньому ринку.

Громадська участь і прозорість є ще одним важливим напрямом. Створення публічних реєстрів лісорубних квитків, дозволів на заготівлю та перевезення деревини, доступних для перевірки громадськістю та наглядовими органами, сприяє підвищенню довіри та контролю. В Україні вже започатковані подібні ініціативи: відкритими є акти лісопатологічного обстеження та переліки заходів для покращення санітарного стану лісів, а за номером товарно-транспортної накладної на сайті ДП «ЛПАЦ» можна перевірити інформацію про деревину. Розробка мобільних додатків, які дозволяють громадянам фіксувати порушення та надсилати їх до органів контролю, також сприяє прозорості. Попередні ініціативи на базі Telegram показали необхідність забезпечення

простоти користування, конфіденційності та ефективної PR-підтримки для широкого залучення суспільства.

Масштабування сертифікації лісового господарства є ще одним ефективним заходом. Впровадження систем FSC і PEFC дозволяє відстежувати легальність і контрольованість лісозаготівлі, як це успішно роблять у Швеції та Німеччині. Заохочення добровільної участі виявляється через системи нагород для тих, хто допомагає виявляти незаконні дії або сприяє антикорупційній діяльності.

Важливою є також міжнародна співпраця та обмін інформацією з іншими країнами для спільного реагування на незаконний обіг деревини. Ініціатива Європейського Союзу EUDR, яка зобов'язує імпортерів перевіряти джерела походження деревини та пиломатеріалів, допомагає запобігти ввезенню незаконної продукції і слугує зразком для впровадження подібних механізмів в Україні [29].

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

У результаті проведеного дослідження, спрямованого на аналіз децентралізаційних і дерегуляційних процесів у лісовому господарстві України та обґрунтування шляхів підвищення ефективності управління галуззю, було досягнуто поставлену мету та виконано всі визначені завдання.

1. Аналіз потенціалу лісового господарства України підтвердив його вагомий роль у забезпеченні соціально-економічного розвитку держави. Лісові ресурси формують основу екологічної безпеки, підтримують біорізноманіття та виконують важливі кліматорегулювальні функції. Крім того, лісова галузь сприяє розвитку місцевих громад, створенню додаткових джерел доходів і підсиленню економічної стійкості регіонів. Системне використання цього потенціалу відкриває можливості для довгострокового зростання та інтеграції України у світовий ринок екологічно орієнтованої продукції.

2. Дослідження нормативно-правових засад сфери лісового господарства показало, що чинне законодавство формує необхідні правові механізми для охорони, захисту та відтворення лісів. Однак існує потреба в модернізації окремих норм, особливо щодо удосконалення контролю за обігом деревини та цифровізації реєстраційних процедур. Важливим є також приведення законодавства у відповідність із європейськими регламентами, що сприятиме інтеграції України до системи міжнародних стандартів у сфері сталого лісокористування. Підвищення якості правового регулювання є передумовою прозорості та підзвітності в галузі.

3. Розкриття сутності децентралізації та дерегуляції у лісовому секторі засвідчило, що ці процеси здатні значно підвищити ефективність управління лісоресурсним потенціалом на місцях. Передача частини повноважень громадам дає можливість оперативніше приймати рішення з урахуванням локальних особливостей та реальних потреб територій. Деретуляція ж сприяє скороченню

бюрократичних бар'єрів та впровадженню сучасних електронних сервісів. Такі трансформації створюють більш гнучку, прозору та відповідальну модель управління, яка здатна реагувати на сучасні виклики галузі. Дерегуляція має сприяти зменшенню адміністративного тиску, заохочувати впровадження інновацій, знижувати витрати для бізнесу та водночас забезпечувати збереження екологічних обмежень і стандартів.

4. Вивчення зарубіжного досвіду нагляду та контролю за лісами дозволило ідентифікувати низку ефективних інструментів, придатних для адаптації в Україні. Використання супутникових технологій, цифрових платформ, блокчейн-систем або мобільних застосунків забезпечує високий рівень точності та оперативності в контролі за незаконними рубками. Багато країн успішно поєднують ці технології з сертифікаційними системами, що підвищує довіру споживачів та зміцнює позиції їхньої продукції на міжнародних ринках. Такий досвід свідчить про ефективність інтеграції інноваційних інструментів у систему управління лісами.

5. Оцінка сучасних викликів лісового сектору України виявила наявність значних проблем, зокрема незаконного обігу деревини, нестачі комплексного моніторингу, обмежених фінансових ресурсів і недостатньої цифровізації. Разом із тим впровадження фінансової децентралізації дозволяє громадам активніше залучати кошти для розвитку та охорони лісів, а застосування інноваційних технологій підсилює якість і швидкість контролю. Важливим напрямом є також адаптація до європейських вимог EUDR, що стимулюватиме прозорість походження деревини та підвищить конкурентоспроможність української продукції на міжнародному ринку. Комплекс заходів, спрямованих на модернізацію управління та вдосконалення правових механізмів, створює умови для стабільного розвитку галузі. Реформування лісового господарства України має базуватися на поєднанні правових, організаційних і технологічних інструментів, які забезпечать сталий, прозорий і ефективний розвиток галузі в умовах євроінтеграційних трансформацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналітичний портал. Офіційний сайт ДП «Ліац».2023 р. з <https://stat.ukrforest.com/>.
2. Баймуратов М. Децентралізація та компетенція місцевого самоврядування в Україні. Віче. 2015. N 12. С. 14-17.
3. Барчук В. Поняттєве визначення категорії ліс: науковий та законодавчий підхід. Сучасні проблеми юридичної науки в Україні: матеріали Міжнар. наук.- практ. конф. (м. Київ, 17-18 берез. 2020 р.). Київ: Наук.-дослід. ін-т публічного права, 2020. С. 21-23.
4. Болоховець Ю. Лісова галузь: як реформа долає кризу. Економічна правда. 08.03.2023. URL: [https:// www.epravda.com.ua/columns/2023/03/8/697775/](https://www.epravda.com.ua/columns/2023/03/8/697775/).
5. Возняк Г. Фінансова децентралізація та сталееендогенне зростання регіонів: формалізація напрямів впливу. Світ фінансів. 2019. 2 (59). С. 49-59.
6. Волков О.Є. Адміністративно-правове забезпечення використання й охорони лісового фонду України : дис. ... канд. юр. наук : 12.00.07 / Олександр Євгенович Волков. Тернопіль : ТНЕУ, 2020. 264 с.
7. Вперше за 50 років Україна розпочинає масштабну комплексну реформу лісової галузі. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/vpershe-za-50-rokiv-ukrayina-rozpochinaye-masshtabnu-kompleksnu-reformu-lisovoyi-galuzi>
(PDF) Organizational and legal mechanism for the protection of forest resources. URL:https://www.researchgate.net/publication/360234801_Organizational_and_legal_mechanism_for_the_protection_of_forest_resources.
8. Гладка Т. І. Децентралізація влади в Україні як засіб посилення демократії та підвищення її стабільності. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2015. N 12. С. 23-31.

9. Гюлтекін О. О. Еколого-економічне забезпечення рекреаційного лісокористування в умовах поглиблення децентралізаційних процесів / О. О. Гюлтекін // Економіка та суспільство. 2022. № 44. С. 102–110.

10. Гриник Є., Василяк О. Самосійні ліси, або простий шлях збільшити кількість лісів України. UNCG. URL: <https://uncg.org.ua/samosijni-lisy/>.

11. Деретуляція у сфері довкілля: зміни до 38 законів та скасування 63 інструментів контролю.2025. URL: <https://ukraine-oss.com/deregulyacziya-u-sferi-dovkillya-zminy-do-38-zakoniv-ta-skasuvannya-63-instrumentiv-kontrolyu/>

12. Дяченко Я. Державне регулювання лісового господарства в економічній системі відтворення природних ресурсів / Я. Дяченко // Економіка України. 1997. № 9. С. 68-73.

13. Дзюбенко О. М. Формування інвестиційно-інноваційної стратегії розвитку лісового господарства в контексті підвищення ефективності використання лісоресурсного потенціалу. Інвестиції: практика та досвід. 2017. № 23. С. 49–58. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/23_2017/11.pdf, Кватирко О. М. Еколого-економічні засади формування механізмів використання конкурентних переваг лісового сектору регіону. Агросвіт. 2021. № 18. С. 62–72.

14. Єгорова Т. П. Європейське лісове законодавство як інноваційний елемент удосконалення національної лісової політики // Адаптація до права ЄС регулювання економіки України в сучасних умовах : зб. наук. пр. (за матеріалами «Круглого столу», м. Харків, 26 трав. 2015 р.). Харків, 2015. С. 86–94.

15. Заверюха М.М. Правова охорона лісів в умовах воєнного часу. Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права. Вип. 3. 2022. С. 164–167.

16. Заїчко О. Запобігання незаконній порубці або незаконному перевезення, зберігання, збуту лісу: монографія. Харків: Право, 2019. 192 с.

17. Ігнатенко І. В., Шульга М. В., Малохліб О. С. Правові засади планування використання земель у межах територіальних громад як основи

сталого землекористування. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2025. Т. 2 (87). С. 255-261.

18. Інвентаризація лісів: новий погляд на старі проблеми. Економічна правда. 2020. URL: <https://www.epravda.com.ua/rus/columns/2020/08/4/663663/>

19. Касюхнич В. В. Зарубіжний досвід формування системи управління землями лісогосподарського призначення. Збалансоване природокористування. 2014. № 4. С. 78.

20. Кватирко О. М. Еколого-економічні засади формування механізмів використання конкурентних переваг лісового сектору регіону. Агросвіт. 2021. № 18. С. 62–72.

21. Козка О. Інвентаризація лісів по-німецьки / Національна інвентаризація лісів. URL: <https://nfi.org.ua/uk/novini/inventarizaciya-lisiv-po-nimeckii>.

22. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-ВР>.

23. Костенко О., Ярошенко А. Здійснення державного контролю у сфері публічних закупівель. Юридичний журнал «Право України». 2020. № 10. С. 171–183. DOI <https://doi.org/10.33498/louu-2020-10-171>.

24. Кулинич П. Ф. Деретуляція і децентралізація як ціннісні орієнтири розвитку земельного законодавства України на сучасному етапі. Альманах права. 2015. Вип. 6. С. 48–54.

25. Лісовий кодекс України : Закон України від 21 січня 1994 року № 3852-ХІІ. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3852-12#Text>.

26. Лісова політика: теорія і практика у контексті економічних, екологічних та соціальних проблем лісокористування : монографія / І.М. Синякевич [та ін.]. Національний лісотехнічний ун-т України. Л. : Піраміда, 2008. 611 С. 346.

27. Лукомська А.Є., Ярошенко А.С. Досвід зарубіжних країн щодо вдосконалення механізмів державного управління в екологічній сфері в

контексті євроінтеграції. Прикарпатський юридичний вісник. 2021. № 1. С. 61–64.

28. Мединська Н. В. Формування економічного механізму природокористування в умовах нової глобальної природоохоронної архітекτονіки. Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Економіка і менеджмент». 2021. Вип. 1. С. 44–50. DOI: <https://doi.org/10.32845/bsnau.2021>. С. 67.

29. Моніторинг внутрішнього споживання вітчизняних лісоматеріалів. Офіційний сайт Державного агентства лісових ресурсів України. URL: <https://forest.gov.ua/napryamki-diyalnosti/vikoristannya-lisovih-resursiv/monitoring-vnutrishnogo-spozhyvannyavitchiznyanih-lisomateriali>.

30. Осипенко С. О. Фінансова децентралізація: ефективність реалізації на місцевому рівні. Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки). 2013. 4. С. 176-181.

31. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення умов ведення господарської діяльності. Проект Закону України № 13554 від 28 липня 2025 року. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/56923>.

32. Про внесення змін до Земельного кодексу України та інших законодавчих актів щодо удосконалення системи управління та дерегуляції у сфері земельних відносин. Закон України № 1423-IX від 28 квітня 2021 року. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/Povidomlennya/207535.html>.

33. Про оборонні закупівлі. Закон України від 17 липня 2020 року № 808-IX (із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/808-20>.

34. Про публічні закупівлі. Закон України від 25 грудня 2015 року № 922-VIII (із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19>.

35. Про ринки капіталу та організовані товарні ринки. Закон України від 23 лютого 2006 року № 3480-IV (із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#Text>.

36. Про схвалення Державної стратегії управління лісами України до 2035 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 р. № 1777-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1777-2021-%D1%80#Text>.

37. Про товарні біржі. Закон України від 10 грудня 1991 року № 1956-XII (із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1956-12>.

38. Прокопенко І. П. Правове регулювання природоохоронного законодавства Франції. Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. Юридичні науки. 2017. Вип. 2.Т. 1.С. 161.

39. Савчук О. О., Любич А.Н. Правове регулювання лісового менеджменту в країнах європейського союзу: досвід для України // Сучасні проблеми розвитку права та економіки в інноваційному суспільстві: зб. наук. праць за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції(20 березня 2020 року, Велико-Тирново, Болгарія): ACCESS PRESS, 2020. С. 195.

40. Управління природокористуванням: досвід Франції / Екобезпека. URL: <https://lc-les.com/press-center/posts/upravlinya-prirodokoristuvanyam-dosvid-franciyi>.

41. Ускова Л. В. Інноваційний розвиток лісгосподарської діяльності в Україні: пріоритетні напрямки фундаментальних та прикладних досліджень. Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. 2012. Вип. 31 (1). С. 93-96.

42. Шумлянський Б. В., Бережницька Г. І. Порівняльний аналіз зарубіжного та вітчизняного досвіду інституціонального забезпечення розвитку лісового сектору / Б. В. Шумлянський, Г. І. Бережницька // Збалансоване природокористування. 2017. № 2. С. 30–36.[1]: https://www.ukrbook.net/litopys/jurnal/2018/LJ_15_2018.pdf?utm_source=chatgpt.com .

43. Ярошенко А. С. Світовий досвід та перспективні напрями реформування адміністративно-правового регулювання в галузі насінництва та розсадництва в Україні. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». 2015. Вип. 5. С. 100–103.

44. Юшкевич Х.В. Актуальні проблеми в галузі охорони та захисту лісового фонду (адміністративно-правовий аспект). Приватне та публічне право. 2018. № 2. С. 113–118.

45. Bayon, Ricardo, Carolyn Deere, Ruth Norris and Scott E. Smith, 1999. «Environmental Funds: Lessons Learned and Future Prospects,» *IUCN*. URL: <http://economics.iucn.org>.

46. Chowdhury A. K. Petites îles, fort potentiel, in. Notre Planète, magazine du Programme des Nations Unies pour l'environnement (PNUE), Nairobi (Kenya), vol. 15, n :1, éd. UNEP. P. 20.

47. Forest protection. BASF. URL: <https://www.basf.com/global/en/whoweare/sustainability/we-produce-safely-and-efficiently/environmentalprotection/resources-and-ecosystems/forest-protection.html>.

48. Musgrave R. A. The Theory of Public Finance: A Study in Public Economy. New York: McGraw-Hill, 1959. 628 p.; Oates W. E. Fiscal Federalism. New York: Harcourt Brace Jovanovich, 1972. 256 p.

49. Organizational and legal mechanism for the protection of forest resources. Available from: https://www.researchgate.net/publication/360234801_Organizational_and_legal_mechanism_for_the_protection_of_forest_resources

50. Responsible Forestry: Overview. World Wildlife Fund. 2021. URL: <https://www.worldwildlife.org/industries/responsible-forestry>.

51. WWF-Україна. Регулювання ринку деревини (ланцюга постачання) та система його моніторингу в Україні. Київ, 2024. URL: https://wwfeu.awsassets.panda.org/downloads/wwf-ukraine_regulation-of-the-wood-market_1_1_1.pdf.